

MARIA-LUIZA DUMITRU OANCEA, *Limba greacă veche. Sintaxa cazurilor. O nouă teoretizare*, București, Editura Universitară, 2015, 318 p.

Apariția în spațiul filologiei clasice, în particular, și în cel al lingvisticii, în general, a unui nou tratat de sintaxă a limbii vechi grecești – *Limba greacă veche. Sintaxa cazurilor. O nouă teoretizare* – se remarcă în primul rând, așa cum o spune lămurit chiar autoarea în *Introducere*, prin regândirea funcțiilor sintactice ale cazurilor și resistemizarea „materialul informativ cuprins în literatura de specialitate, nu de puține ori contradictoriu, stufos, incomplet, ba chiar, am spune, lipsit de rigurozitate științifică pe alocuri”.

În paginile tratatului găsim nenumărate reasezări și reclasificări ale funcțiilor sintactice ale cazurilor, dar și identificări de noi funcții sintactice ori chiar interpretări ale evoluției diacronice a acestora. În cele ce urmează vom da doar câteva exemple de inovații, reclasificări și resistemizări, invitând publicul interesat să le descopere și pe celelalte pe care noi, din lipsa spațiului, nu le vom putea pomeni.

În privința cazului nominativ, se propune, de pildă, o nouă clasificare a nominativului emfatic, incluzând în cadrul nominativului-predicat și elementul predicativ suplimentar, neabordat până acum în tratatele de specialitate.

Cât privește acuzativul, cartea conține o ipoteză conform căreia Ac. proleptice au prilejuit apariția completivei epexegetice infinitivale (Ac. + infinitiv), la origine fiind vorba – interpretarea autoarei – despre un verb regent tranzitiv + Ac. de obiect + EPS epexegetic pe lângă un Ac. de obiect al verbului (iar nu un Ac. de relație, așa cum susține Slușanschi 1998: 49). Maria-Luiza Dumitru Oancea include printre regenții verbali ai Ac. de obiect extern și verbele de afect, atitudine, stare psihică, verbele avantajului sau dezavantajului răsfrânt asupra unei persoane, *expresiile verbale intransitive* devenite tranzitive prin prezența unui Ac. de obiect (acestea, *folosite absolut*, sunt verbe *intransitive*), dar și verbele frazeologice, pe care le consideră verbe aspectuale. De altfel, autoarea pune la dispoziția lectorului și posibilele *traduceri aspectuale* ale acestor verbe.

Ne sunt, totodată, semnalate extinderi ale funcției stilistice interne (etimologică ori sinonimică) a Ac. de obiect și asupra Ac. circumstanțiale ori asupra N. subiect (acesta din urmă mai ales după un pasiv), numite aici *Ac. interne circumstanțiale* sau *N. interne*.

Cu referire la Ac. de direcție prepozițional, Maria-Luiza Dumitru Oancea a grupat tipurile de prepoziții în funcție de unghiul de abordare a țintei: pătrundere în interiorul acesteia, atingerea *limitei de sus* a țintei, atingerea *limitei de jos* a țintei, atingerea *suprafeței* țintei, atingerea *proximității* țintei, atingerea *zonei din jurul* țintei, atingerea unei ținte situate *dincolo de limita proximă*, asociată ideii de *străbatere*.

Autoarea observă, de asemenea, că acuzativul absolut pare să aibă aceeași origine ca și Ac. adverbial, fiind prilejuit de Ac. extensiunii spațiale. Însă, spre deosebire de Ac. adverbial, cel absolut este exprimat nu prin forme împietrite de Ac., ci prin forme flexibile de participiu (mai ales neutru, dar și la genul animat), care, în context, capătă diferite valori circumstanțiale (mod, conveniență, rezoluție, concesie etc.), dar și valori aspectuale de tipul posibilității, oportunității sau necesității.

În privința Ac. de relație, în tratat se consideră că adeseori au funcție de relație substantivele care se referă la aspectul exterior sau interior vizibil sau perceptibil, aspect realizat ca: măsură, legitimare, neam, dispoziție sufletească etc.

Autoarea formulează și discută și alte nuanțe circumstanțiale derivate din Ac. circumstanțial spațial prepozițional, precum acuzativul circumstanțial al *conformității*; acuzativul circumstanțial al *aproximării*; acuzativul circumstanțial *distributiv*; acuzativul circumstanțial cu nuanță de *atribuire*, (concurrent al D. de atribuire); acuzativul circumstanțial ordinar.

O foarte interesantă constatare privește *genitivul partitiv*, care ar reprezenta *funcția de tranziție de la ad-nominal la separativ*, întrucât aduce în prim-plan un raport nomino-verbal, așa cum o va face ulterior funcția separativă a genitivului.

Maria-Luiza Dumitru Oancea consideră, de asemenea, că funcții precum filiația (apartenența prin înrudire fizică), *auctoris* (filiația prin înrudire spirituală) și originea (apartenența prin obârșie) sunt funcții de tranziție dinspre apartenență către o zonă specializată a acesteia: *G. explicativ*. De asemenea, domnia sa observă că adeseori că *G. apartenenței* indică o *legătură organică* stabilită între obiectul posedat și posesor, manifestată de cele mai multe ori atunci când este vorba despre *G. de apartenență* al filiației, dar și în cazul apartenenței propriu-zise.

Pe parcursul tratatului de sintaxă găsim și referiri la elemente de lingvistică pragmatică atunci când autoarea își propune să distingă mai clar un genitiv de apartenență de unul explicativ. Astfel, domnia sa consideră că, dacă substantivul care denumește țara/locul de origine sau casa (*i.e.* familia) este definit, prin sinecdoacă, printr-un nume propriu (inclusiv personificare) sau printr-un nume categorial (etnonim, clasă socială etc.) în *G.*, se va considera că numele regent al genitivului este definit prin individualitățile sau categoriile care îl compun, motiv pentru care în aceste situații nu se insistă asupra ideii de apartenență, ci asupra celei de *explicație lămuritoare* a tipului de țară/ținut sau casă: „țara lui Homer” (*i.e.* Grecia).

Cu totul alta este situația în care numele în *G.* nu apare ca substitut pentru un toponim, fiind însă urmat de un pronume (fenomen al reducerii de redundanță care scoate mesajul din zona epideictică expresivă pentru a-l arunca în neutralizare); în această situație se insistă asupra relației de *apartenență* (mai ales dacă a fost menționat deja numele propriu sau categorial cu valoare epideictică, iar o revenire asupra sa nu va mai avea același efect expresiv în același context): „Odysseus s-a întors în țara lui (*G. de apartenență*)”. De asemenea, atunci când substantivul regent semnificând ținutul/țara/casa etc. este urmat de un *G. nume categorial* („oameni”, „păsări”, „animale”, „plante”, „zei” etc.), autoarea interpretează genitivul ca fiind *explicativ*, iar nu la unul de apartenență, întrucât contează ideea de clasificare, de categorisire explicativă a ținuturilor/caselor (care ținut? care dintre ținuturile cunoscute? care dintre casele cunoscute?). Se identifică apoi, mai ales în *Noul Testament*, așa-numitele false *G. de apartenență*. Astfel de genitive ascund, sub haina apartenenței, informații lămuritoare privind orientarea spațio-temporală, fiind așadar *G. explicative*: „în zilele lui cutare s-a întâmplat un anume eveniment”; „a ajuns în casa lui cutare” etc.

Genitivele subiectiv și obiectiv sunt subordonate nu genitivului explicativ (așa cum ne-a obișnuit sintaxa lui Slușanschi) sau genitivului general ad-nominal (*v. Ștef*), ci celui de transpoziție, folosindu-se o terminologie preluată de la É. Benveniste, întrucât reușește să explice foarte corect faptul că un nominativ sau un acuzativ dintr-o sintagmă cu verb la mod personal sunt transformate (transpose) în cazul genitiv într-o sintagmă nominală. Mai mult decât atât, autoarea constată că *G. subiectiv* se manifestă preponderent ca *G. de apartenență*, în vreme ce *G. obiectiv* se manifestă preponderent ca *G. explicativ*.

Genitivului de transpoziție îi sunt subordonate genitivele ca regim al verbelor de *percepție senzorială* sau/și de *contact*, precum și al verbelor de *participare*, care, în general, erau subordonate în chip ilogic genitivului partitiv (Ștef etc.).

În privința *genitivului auctoris*, exemplele dovedesc faptul că acesta reprezintă o variantă a *G. subiectiv* dezvoltat de abstractele verbale. Autoarea, pornind de la astfel de exemple, consideră că acest tip arată fie *apartenența spirituală*, atunci când este vorba despre creații asimilate filiației propriu-zise, fie *principii sau circumstanțe pasagere*, generatoare de realități ori de stări specifice circumstanței care le-a generat, fie chiar *abilități proprii* unei persoane. Din această perspectivă, autoarea apropie *G. auctoris* de *G. caracteristicus* cunoscut și sub denumirea de *G.-predicat*, nume predicativ pe lângă un verb copulativ.

Doamna Oancea propune apoi o nouă și edificatoare clasificare a *G. calității*, precum și o schemă funcțională a funcțiilor derivate ale *G. calității* și identifică în premieră un *G. calitativ al originii* care

definește calitatea unei persoane după neamul sau familia din care provine (e.g. „cutare este *de neam bun, de neam prost*”). De cele mai multe ori, acesta apare ca NP pe lângă verbul copulativ „a fi”.

O nouă clasificare mult mai nuanțată a funcțiilor G. separativ ne este propusă în paginile acestui Tratat, fiind împărțite, la rândul lor, în funcții concrete și funcții abstracte. Autoarea identifică un G. *separativ al comparației diferențiale* sau complementul comparativului diferențial și un G. *ad-nominal calitativ al comparației intensive* ca formă expresivă a dependenței ierarhice sau calitative (*Genitivus comparationis*), dar identifică și discută numeroase alte funcții ale G. separativ prepozițional (direcțional-limitativă, situare spațială, străbatere, cauză, finalitate/scop, mod, conformitate, distribuție, relație, instrument, asociere, substituție, complement de interes *commodi*).

În privința dativului este propusă, de asemenea, o nouă clasificare a funcțiilor și subfuncțiilor acestuia, în cadrul *dativului complement* fiind cuprinse toate acele funcții ale dativului *opuse sferei circumstanțialelor*, care fac referire la persoane sau la personificări și care, în fapt, ilustrează funcția fundamentală a dativului: aceea de a identifica persoana văzută ca reper (sau de a personifica diferite obiecte) față de care acțiunea verbului tinde să se adapteze.

Autoarea consideră drept subfuncții ale D. *direcțional* toate situațiile sintactice în care termenii regenți (verbali sau/și nominali) fac referire explicită sau implicită la *ideea de direcționalitate*, culminând în chip firesc cu funcția finală a dativului care exprimă, la nivel abstract, direcționalitatea.

În general, analiza lingvistică este fundamentată pe un număr generos de exemple preluate și din tratatele de specialitate (Adrados, Humbert, Smyth, Riemann – Cucuel, Goodwin, Ștef), dar și din textele unor autori precum Homer, Herodot, Xenophon, Thucydides, *Noul Testament*, *Vechiul Testament*, Sfinții Părinți de limbă greacă etc.

În analiza lingvistică, s-a ținut cont și de *mentalitățile societății grecești* extrem de importante pentru orice cercetare lingvistică serioasă.

Finalul fiecărui capitol beneficiază de o schemă funcțională dedicată câte unui caz gramatical pentru a înlesni priceperea derivării funcționale a fiecărei funcții sintactice specifice unui caz, precum și nivelurile de derivație ale acestora (primară, secundară, terțiară etc.).

Autoarea alcătuiește, de asemenea, un capitol extrem de necesar privitor la *Concurența cazurilor*, inexistent până acum în tratatele cunoscute de sintaxă a limbii vechi grecești.

Lucrarea se concentrează, de asemenea, și asupra problemei sintaxei largi a prepozițiilor, pe care doamna profesor Oancea a încercat să o sistematizeze funcțional și, desigur, să o amendeze și să o clarifice în mare măsură. Ea propune astfel și o abordare nouă a acestui capitol, pe de o parte din perspectiva *funcțiilor sintactice* pe care le prepozițiile le descriu, iar, pe de alta, din perspectiva *valorii lor aspectuale*, acolo unde acest lucru se impune, oferind, deci, pe aceste baze, o nouă clasificare a prepozițiilor: prepoziții aspectuale, prepoziții-regim al unor circumstanțiale, prepoziții-regim al unor complemente.

Așteptăm cu interes, așa cum, de altfel, ne promite autoarea în preambulul tratatului de sintaxă, și volumul dedicat sintaxei frazei – *Limba greacă veche. Subordonarea. O regândire a fundamentelor teoretice*.

Traian Diaconescu

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”

Iași, bd. Carol I, nr. 11, România

MIOARA DRAGOMIR, *Hronograf den începutul lumii (ms. 3517). Studiu lexicologic*, Iași, Editura Doxologia, 2017, vol. I, 546 p., vol. II, 222 p.

Hronograf den începutul lumii, în varianta păstrată în ms. 3517 BAR, a constituit obiectul de cercetare al Mioarei Dragomir, cercetător științific gradul I la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, din anii studiilor doctorale. Un prim volum, cuprinzând 188 de pagini, a fost

editat în 2007, la un an după susținerea tezei de doctorat, și cuprinde studiul filologic asupra *Hronografului* (*Hronograf den începutul lumii* (ms. 3517). *Probleme de filologie* (Iași, Editura Trinitas, 2007). Bogăția materialului cercetat, dificultățile determinate de lipsa unei metodologii clare și sistematice în stabilirea paternității scrierilor românești vechi rămase anonime, perfecționismul ce o caracterizează pe autoare, toate acestea au determinat-o să își continue cercetările asupra textului până în prezent.

După zece ani de la apariția primei cărți dedicate ms. 3517 (menționată supra), Mioara Dragomir ne pune la dispoziție încă aproape 800 de pagini, grupate în două volume, complementare, sub titlul generic de *Studiu lexicologic*. Unul dintre obiectivele principale ale acestor studii este stabilirea paternității traducătorului amplei traduceri (peste 600 de file). Avatarurile prin care a trecut osârdua pentru obținerea și publicarea rezultatelor obținute sunt prezentate pe larg în *Prefața* la volumele publicate în 2017, tradusă, ca și capitolul conclusiv, în franceză și engleză, ceea ce continuă o bună practică a edițiilor românești din domeniul lingvisticii și filologiei.

În *Probleme de filologie*, autoarea explică noțiunea de cronograf, motivează alegerea titlului (în condițiile în care primele pagini din ms. 3517 s-au pierdut), stabilește perioada în care a putut fi tradus *Hronograful*, izvoarele traducerii (în fapt, continuă cercetarea privitoare la cele două cronografe grecești pe care le-a utilizat traducătorul), analizează grafia și localizează textul. În unul dintre capitolele ample ale volumului, sunt prezentate critic opiniile specialiștilor cu privire la paternitatea traducerii, iar un alt capitol larg cuprinde un sistem de argumente care stă la baza formulării ipotezei că traducătorul ar putea fi Nicolae Milescu Spătarul. Mioara Dragomir își construiește argumentația după normele retoricii scolastice – foarte potrivită filologiei – și nu se sfiște să invoce contraargumente la ipoteza sa. Finalul studiului este deschis pentru argumentele de ordin lexical care vor fi aduse ca urmare a continuării cercetărilor asupra manuscrisului și care sunt prezente în volumele dedicate studiului lexicologic. Avea nevoie, așa cum ne arată în aceste volume, de argumente lingvistice și, cum vom arăta, de încă un tip de argumentație. Promisiunea din nota finală a primei cărți („Urmează să dezvoltăm argumentația în volumul consacrat lexicului *Hronografului*... pe baza analizei calcurilor, a sistemului derivării și a problemelor de semantică, prin raportare la scrierile altor cărturari din epocă, în primul rând la ale mitropolitului Dosoftei”) este respectată cu prisosință.

Strategia pe care o adoptă autoarea este următoarea: citește în întregime manuscrisul, asimilează toată bibliografia critică, analizează cu maximă atenție toate opiniile anterioare privitoare la paternitatea ms. 3517 și le verifică viabilitatea. Una dintre erorile de metodă pe care Mioara Dragomir le semnalează este aceea a considerării lexicului comun mai multor opere (originale, mai adesea traduceri) dintr-o anumită perioadă ca argument principal pentru stabilirea unei paternități. Și arată inconsistența argumentelor de acest tip.

Apoi, atrage atenția că *specificul lexicului* unui autor trebuie pus în evidență odată cu profilul spiritual al acestuia. Mioara Dragomir nu doar constată și descrie lexicul unui autor, ci caută să pună în lumină *ce anume* determină trăsăturile specifice ale textului din punct de vedere lexical.

De aceea, primul volum din cele recent publicate de colega noastră este dedicat, pe de o parte, stabilirii tipului de traducere pe care îl reprezintă *Hronograful*... și, pe de altă parte, faptelor lexicale ce caracterizează textul ms. 3517. Astfel că analizează: *împrumuturile* (unde include și cuvintele străine), grupate după mai multe criterii, criteriul etimologic fiind însă cel predominant; *derivatele* și maniera de derivare; *calcurile* și tipurile de calc; *locuțiunile și expresiile*, pe care le prezintă pe larg. Analiza acestora din urmă, în studii viitoare, în maniera propusă de autoare, poate duce la posibilitatea stabilirii, în *Dicționarul limbii române* (DLR), a etimologiilor și la acest nivel, îmbunătățindu-se astfel analiza lexicografică din dicționarul-tezaur. O parte din *numele proprii* sunt considerate numai în subcapitolele privitoare la împrumuturi, derivate și calcuri, dedicându-li-se studii aparte.

Volumul al doilea reia sintetic rezultatele analizelor din primul volum și le duce mai departe, în concluzii dezvoltate prin punerea în practică a conceptului de *bază psihologică/spirituală* care, alături de cel de *bază de articulație*, stă la temeiul doctrinei lingvistice Philippide – Ivănescu. În felul acesta, autoarea noastră se apropie de antropologia filosofică – fiindcă pornește de la rezultatele cercetărilor filologice și lingvistice pentru a ajunge la esența omului care într-un *anume* fel s-a raportat la originalele traduse și într-un *anume* fel alege să folosească limba română scrisă în Moldova secolului al șaptesprezecelea.

Demersul e dificil și riscant. Autoarea își află însă principalul punct de sprijin în sinteza realizată de Carmen-Gabriela Pamfil (monografia *Alexandru Philippide*, Chișinău, Editura Litera Internațional, 2008) cu privire la conceptul de bază psihologică/spirituală din doctrina lingvistică A. Philippide și G. Ivănescu. Deliberat se înscrie, prin aceste volume, în tradiția școlii lingvistice ieșene. Valorificarea viziunii originale a lui Philippide, admirat și completat de urmașii săi, reprezintă cea mai importantă contribuție a cărților prezentate.

O altă contribuție însemnată, ce ține de epistemologie, este dată de clarificarea metodei de stabilire a unei paternități pentru textele românești vechi. Această metodă e prezentată în manieră tradițional filologică și aplicată în volumele dedicate *Hronografului...* Așadar, după ce a demontat pledoariile antecesorilor, Mioara Dragomir caută cea mai adecvată cale spre un autor posibil. Pornește de la ceea ce este cunoscut și verificat: specificul limbii române folosite de mitropolitul Dosoftei; redefinește acest specific, îi subliniază trăsăturile caracteristice și le caută în *Hronograf...* Dar nu le găsește. Pune în evidență, simultan, specificul lingvistic al textului din ms. 3517. Compară, mai apoi, *Hronograful...* cu alte texte din epocă și cu alte texte despre care se știe cu certitudine că îi aparțin lui Milescu.

În urma acestor analize și comparații, ajunge la convingerea că baza spirituală relevată de textele lui Dosoftei diferă de aceea care transpare în *Hronograf...* și că aceasta din urmă e mai aproape de cea din *Cartea cu multe întrebări foarte de folos...* ori din *Istoriile* lui Herodot. și consideră, în final, că persoana care se apropie cel mai mult de trăsăturile și de modul de gândire ale autorului traducerii păstrate în ms. 3517 este, cu cea mai mare probabilitate, Nicolae Milescu Spătarul.

Dincolo de ținuta științifică și de rigoarea filologică specifice acestui tip de studii, Mioara Dragomir construiește un discurs captivant, în care argumentele sunt reconstruite metodic, iar concluziile survin în urma unor demonstrații fără rest, încât putem afirma că, prin volumele de față, autoarea ieșeană propune un model convingător de cercetare a unui manuscris românesc vechi, model pe care l-ar putea valorifica într-o viitoare școală doctorală.

Statut de model are și felul în care autoarea valorifică dicționarul-tezaur al Academiei Române, la care face permanent apel. Importante sunt elementele prin care a doua ediție a dlr, la care Mioara Dragomir lucrează ca lexicograf cu experiență, poate fi îmbunătățită – și mă refer mai cu seamă la faptul că în textul studiat autoarea descoperă prime atestări, mai vechi decât cele deja înregistrate de dicționarul-tezaur, noi variante și sensuri, precum și cuvinte neînregistrate încă. Cele peste 3 300 de cuvinte indexate, precum și cele cca 220 de locuțiuni și expresii dau seama de dimensiunea materialului lexical studiat.

Cele două volume de studii lexicologice privitoare la ms. 3517 sunt așadar remarcabile și constituie rezultatul pregătirilor necesare pentru editarea, în condiții adecvate (nu în fugă, superficial, așa cum astăzi crede o seamă că se poate face), a unui manuscris românesc dintr-un secol de importantă creștere culturală a Moldovei.

Gabriela Haja

Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”
al Academiei Române

Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

DINU MOSCAL, *Teoria câmpurilor lexicale. Cu aplicație la terminologia populară a formelor de relief pozitiv*, prefață de Maria Iliescu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013, 274 p.

Există în lingvistica românească actuală o anumită tendință de a utiliza indistinct conceptele de „terminologie” și „câmp lexical”. Interesul manifestat în anii 2000 mai ales de tinerii lingviști, inclusiv ieșeni, pentru teoria câmpului lexical aduce unele clarificări asupra distincției dintre terminologie și câmp lexical. Volumul *Teoria câmpurilor lexicale. Cu aplicație la terminologia populară a formelor de relief pozitiv* are la bază teza de doctorat, pregătită în perioada 2006–2010 de Dinu Moscal, cercetător științific dr. III în cadrul Departamentului de toponimie al Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”. Cartea, care își asumă încă din titlu caracterul de teorie a câmpurilor lexicale, este alcătuită din trei părți: *Perspectiva tradițională* (p. 21–98), *Perspectiva modernă* (p. 101–192) și *Aplicații ale teoriei câmpurilor lexicale* (p. 195–237) și este precedată de o *Prefață* semnată de romanista Maria Iliescu, urmată de *Mulțumiri și Introducere*, unde se fac o serie de precizări privind: organizarea secțiunii teoretice a lucrării, în funcție de principalele două perspective (tradițională și structurală); critica adusă studiilor consacrate câmpurilor lexicale pentru pronunțatul caracter lexicografic; o serie de aspecte metodologice (ilustrarea cu citate a conceptelor și teoriilor avansate sau atenția specială acordată naturii semnului lingvistic și opozițiilor funcționale). Lucrarea propriu-zisă este urmată de *Concluzii*, două rezumate în limbile engleză și franceză, *Bibliografie și Indice de autori*.

Partea întâi, dedicată perspectivei tradiționale asupra câmpului lexical, este alcătuită din cinci capitole în care sunt trecute în revistă aspecte ale teoriei lingviștilor germani J. Trier și L. Weisgerber, nume de referință din prima jumătate a secolului al XX-lea (elemente anterioare, elemente proprii, elemente contemporane și observații critice). Primul capitol, *Generalități* (p. 21–26), prezintă situarea concepției lingvistice a lui W. von Humboldt la originea teoriei câmpului lexical; problema metodologică de delimitare a obiectului de studiu; necesitatea parcurgerii a doi pași în cercetarea câmpurilor lexicale (onomasiologie, cu precizarea că multe lucrări nu depășesc acest pas, respectiv identificarea structurii câmpurilor); problema terminologiei și a conceptului de câmp lexical. „Scopul final este o teorie a câmpului lexical complet articulată cu o ilustrare practică, prin prezentarea integrală a câmpului lexical format de terminologia populară a formelor de relief pozitiv” (p. 26). În cel de-al doilea capitol, *Viziuni structurale asupra lexicului până la Trier* (p. 27–37), sunt prezentate cele mai importante trei contribuții: prima analiză a conținutului lingvistic realizată de K. Heysse (câmpul germ. *Schall*) și recuperată ulterior de E. Coșeriu; două dintre ideile lui F. de Saussure, asumate ulterior de Trier (limba ca sistem în care valoarea unui element este determinată de prezența tuturor celorlalte elemente și un anumit tip de raport asociativ); noțiunea de câmp la G. Ipsen. Cel de-al treilea capitol, *Perspectiva Trier–Weisgerber* (p. 38–84), conține principalele elemente care configurează teoria care poartă numele celor doi lingviști germani. Potrivit lui Trier, semnificațiile vecinilor de câmp sunt dependente unele de altele și ca atare nu trebuie cercetate izolat, cu precizarea, punctată în lucrare, că există o multitudine de câmpuri, fiecare cu dimensiuni restrânse. Sunt indicate distincțiile primare cu care operează Trier: limbă/gândire, limbă/vorbire, produs/proces, sincronie/diacronie, limbă/realitate. Autorul subliniază faptul că mulți autori contemporani fac doar primul pas în analiza unui câmp (fie congruența câmpului lexical cu câmpul onomasiologic, fie istoria elementelor individuale), remarcându-se totuși propunerea lui R. Hallig și W. von Wartburg (nepusă în practică), de a realiza „o nouă lexicografie prin asimilarea studiilor de lexicologie” (p. 59). Autorul atrage atenția asupra unei probleme metodologice: posibilitatea confuziei între raporturile dintre realități lingvistice și raporturile dintre realități desemnate, care poate conduce la o teorie bazată pe date extralingvistice. Teoria lui Trier, dezvoltată apoi de Weisgerber, „autorul primei încercări de tipologizare a câmpurilor lexicale” (p. 74), nu s-a impus, realități lingvistice diferite fiind cercetate sub aceeași denumire. Dintre observațiile „anterioare semanticii structurale aduse teoriei Trier–Weisgerber” (p. 74) se remarcă: prima analiză bazată pe dimensiuni, realizată de Wartburg, ideea discontinuității câmpurilor lexicale formulată de K. Reuning (lexicalizarea unei noi distincții sau a

uneia mai vechi, precum și nelexicalizarea într-o limbă a unei distincții dintr-o altă limbă) și sugestia lui G. Kandler de a analiza fiecare accepție a unui omonim sau a unui cuvânt polisemantic ca element al unui câmp lexical diferit. Capitolul al patrulea, *Alte perspective și observații contemporane cu Trier-Weisgerber* (p. 85–95), demonstrează că anumite raporturi între cuvinte cum ar fi: câmpurile semantice ale lui A. Jolles (criticat de Trier că suprapune câmpuri conceptuale cu câmpuri lexicale, în fapt tipuri nominale relative) sau câmpurile semantice esențiale ale lui W. Porzig (recuperate de Coșeriu în categoria solidarităților lexicale, autorul lucrării propunând termenul mai adecvat de solidarități sintactice), ajută la conturarea fundamentului teoretic (p. 85), dar nu pot intra în categoria teoriilor despre câmpul lexical (p. 94). În foarte scurtul capitol al cincilea, *Observații critice asupra perspectivei tradiționale. Raportul cu lexicografia* (p. 96–98), sunt evidențiate cele mai pertinente obiecții aduse teoriei lui Trier, evidențiindu-se critica principiilor formulată de G. Kandler și de H. Rupp (care semnaleză, de exemplu, că semnificația unui cuvânt precum germ. *Pferd* se determină nu prin raportare la cuvintele din câmpul lexical din care ar face parte, ci conform principiului prim al constituirii semnului lingvistic, asocierea dintre semnificat și semnificant – principiu, se vede, neglijat de Trier).

Partea a doua și cea mai consistentă terminologic și conceptual, dedicată perspectivei moderne și structurale, este alcătuită din două capitole în care este prezentat câmpul lexical în cadrul lexematicii lui E. Coșeriu și poziția acestuia față de direcția cognitivistă. Capitolul al șaselea, cu care începe partea a doua a lucrării, *Câmpul lexical în viziunea lexematicii lui Coșeriu* (p. 101–189), cel mai întins dintre cele nouă capitole și centrul de greutate al lucrării, concentrează concepția lui E. Coșeriu care identifică principiile de organizare a lexicului și dă identitate câmpului lexical (autorul subliniind rolul determinant al lui Coșeriu în acest sens și în acel timp). Sunt citate în elementele esențiale trei articole de referință ale lui Coșeriu, indicându-se redirectionările teoretice propuse în condițiile în care cercetările momentului erau lipsite de perspectivă, domeniul fiind marcat de confuzie. Din analiza celor șapte bine-cunoscute distincții preliminare coșerieni sunt de reținut o serie de precizări și excepții: excluderea, potrivit distincției lucruri/limbaj, a seriilor care reflectă o ordine prestabilită asupra căreia limba nu intervine – terminologiile; constatarea, pornind de la distincția diacronie/sincronie, a lipsei unor instrumente de descriere semantică la Trier și Weisgerber; concesiia (v. distincția discurs repetat/tehnica discursului) făcută de Coșeriu perifrazelor lexicale; inovația autorului, argumentată și ilustrată cu exemple de entopice, a „limbii funcționale extinse” (v. distincția arhitectura/structura limbii) care ajută la identificarea de „distincții suplimentare” (p. 128); accentul pus pe relația dintre raporturile de desemnare și cele de semnificare (căreia îi este dedicat un subcapitol aparte). Autorul prezintă tipologia câmpurilor lexicale, completează cunoscuta schemă coșeriană cu „câmpurile sinonimice (bazate pe opoziția între parasinonime)”, respectiv cu „câmpurile simetrice și asimetrice” (p. 181), și critică câmpurile ontice și formale pentru elementele extralingvistice care nu servesc analizei câmpurilor lexicale. La finalul capitolului este explicată aparenta confuzie între câmpurile lexicale și anumite terminologii, în condițiile în care, deși terminologiile sunt eliminate dintre structurile lexematice conform primei distincții (lucruri/limbaj), totuși servesc de exemple ale câmpului lexical (ex.: numele zilelor săptămânii). Explicația lui Coșeriu este că structuralismul nu impune scheme preconcepute, întrucât există și zone lexicale nestructurate, autorul completând: „Acest principiu oferă posibilitatea de a considera terminologiile ca fiind niște câmpuri (seriale ordinale sau nonordinale), deși nu se poate vorbi despre opoziții semantice (între numele zilelor săptămânii sau între denumirile diferitelor specii de păsări, de exemplu). Teoria câmpurilor lexicale nu poate aduce nici o contribuție în cercetarea acestor zone ale lexicului” (p. 184). O altă observație pertinentă o constituie faptul că, deși s-au propus numeroase modele de analiză semantică, acestea nu au fost încă supuse unei critici din perspectiva analizei câmpurilor lexicale. Este punctată într-un capitol separat, foarte scurt, *Orientarea cognitivistă. Lingvistic și extralingvistic* (p. 190–192), poziția fermă a lui Coșeriu față de direcția cognitivistă și teoria prototipului, respinse în acord cu prima distincție preliminară.

Partea a treia constituie o aplicație a teoriei câmpului lexical la terminologia populară a formelor de relief pozitiv. Capitolul al optulea, care deschide secțiunea aplicativă, *Terminologia*

populară a formelor de relief pozitiv. Câmpuri lexicale (p. 195–223), reprezintă contribuția originală a autorului la analiza unor câmpuri lexicale determinate. În acord cu preocupările de toponimie este vizată exclusiv terminologia populară a formelor de relief pozitiv. Deși critică, pe de o parte, lucrările anterioare care au în titlu structura „câmp lexical” pentru caracterul lexicografic și, pe de altă parte, dicționarele pentru definiții neadecvate (ex.: *bobeică*, față de *măgură* care este corect definit), „în cazul lucrării de față, perspectiva analizei lexicului este cea generală, similară celei din lexicografie” (p. 198). Pe baza definițiilor, extrase în principal din dicționarul-tezaur al limbii române, sunt identificate la nivelul „limbii funcționale extinse” tipuri de opoziții și câmpuri lexicale minimale. În capitolul al nouălea, *Perspectiva modernă și lexicografia* (p. 224–237), autorul subliniază cele două contribuții personale: propunerea și aplicarea conceptului de „limbă funcțională extinsă” și utilizarea distincției dintre sinonime bazate pe opoziții la nivel de semnificant și cele bazate pe opoziții la nivel de semnificat. Referitor la rezultatele cercetării întreprinse, autorul consideră că „informația dată prin cercetarea de acest fel poate și chiar trebuie utilizată în lexicografie” (p. 224). Capitolul se încheie cu un glosar care conține pentru fiecare intrare un sistem de marcare a opozițiilor și câmpurilor lexicale subsumate, în fapt o propunere de completare a articolelor lexicografice. În *Concluzii*, este reluată ideea că există „o organizare a lexicului pe principii lingvistice”, iar lucrarea conține „toate detaliile teoretice necesare unei bune percepții a conceptului de ‘câmp lexical’ ” (p. 241).

Glosarul din capitolul final, care ar fi fost util să apară separat în *Cuprins*, este redactat într-o manieră inovatoare și suplinește indicele specific monografiilor terminologice. Prin bogatul inventar al entopiceilor extrase este evidențiat indirect caracterul de tezaur al dicționarului academic al limbii române, capitolul numărându-se printre puținele studii apărute imediat după finalizarea publicării dicționarului în 2010. Se remarcă în lucrare distincția între „câmpul lexical” (la singular), teoretizat în diferite accepții și criticat în variate aspecte, și „câmpurile lexicale” (la plural, în titlu și în capitolul aplicativ), sugerându-se necesitatea aplicării nu la un grup lexical, ci la zone restrânse ale unui grup lexical. Însă mare parte dintre câmpurile minimale din glosar nu aparțin aceleiași limbi funcționale, iar conceptul de „limbă funcțională extinsă” „funcționează” numai pentru lingvist care „transcende” diferențele diatopice, diacronice etc. din sistemele limbii (arhitectura limbii), care oferă, ce-i drept, o gamă largă de „opoziții lexicale suplimentare”. Însă având în vedere cele șapte distincții preliminare stabilite clar de Coșeriu, expuse și asumate de autorul lucrării, lingvistul trebuie să stabilească și să descrie „opozițiile funcționale”, adică opozițiile care funcționează într-un sistem anume. Propunerea pentru completarea articolelor lexicografice, validă numai pentru opozițiile dintr-o anumită limbă funcțională, este tentantă, dar trebuie să se țină cont de specificul și principiile fiecărui dicționar în parte (istoric, sincron, explicativ etc.), precum și de sistemul de relaționare semantică de tip sinonimic practicat. Sunt în lucrare o serie de aspecte care ar fi putut fi dezvoltate. E vorba, printre altele, de exemplele „clasice”, definitorii pentru teoria câmpului lexical: raportul asociativ dintre sinonimele fr. *redouter, craindre, avoir peur*, referitor la care Saussure apreciază că inexistența unuia ar determina preluarea conținutului său de către concurenți; câmpul cunoașterii în germană, pe care Trier îl ilustrează cu cinci cuvinte din două stadii ale limbii; câmpurile minimale lat. *avunculus/patruus* – fr. *oncle*, respectiv lat. *senex/vetulus/vetus* – rom. *bătrân/vechi*, pentru care Wartburg, respectiv Coșeriu urmăresc modificările de structură de la latină la limbile romanice. Autorul punctează fiecare dintre exemple, fără a insista însă asupra rolului determinant al dimensiunii diacronice în analiza câmpului lexical. Este urmată linia lui Coșeriu, cu accent pe dimensiunea sincronă impusă de structuralism teoriei câmpului lexical și, ca atare, este minimalizat rolul dimensiunii diacronice în analiza unui câmp lexical. Alegerea pentru analiză a unei categorii determinate de entopice (terminologia populară a formelor de relief pozitiv) nu este întâmplătoare și prezintă un grup lexical neabordat anterior din perspectiva teoriei câmpurilor lexicale, ceea ce este de apreciat. Ar fi fost necesar, în schimb, un subcapitol care să redea stadiul cercetării privitor la acest grup lexical. Extrem de sugestivă este și relația dintre câmpul lexical și conceptele de cohionime și parasinonime, asupra cărora ar fi fost util să se insiste.

Conceptul de «câmp lexical» rămâne încă în lingvistica românească un concept prea larg și de aceea neclar, situație comparabilă în anumite linii cu aceea din vremea lui Coșeriu. Sinteza riguroasă,

critica fermă a unor aspecte discutabile și analiza inovativă întreprinsă în lucrare fac din teoria câmpurilor lexicale formulată de Dinu Moscal un reper și un îndemn bine argumentat de a se realiza studii care să vizeze organizarea lexicului pe principii lingvistice, motiv pentru care lucrarea, în secțiunea ei teoretică, trebuie introdusă în bibliografia românească de referință de lexicologie și semantică.

Alina-Mihaela Bursuc

Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”
al Academiei Române

Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

VINTILĂ MIHĂILESCU, *Etnogeneză și țuică*, Iași, Editura Polirom, 2018, 206 p.

Pe un ton când ludic-ireverențios, când amar, când insinuant ori șăgalnic, când direct asumat, dar în toate cazurile plăcut și persuasiv, profesorul, antropologul și sociologul Vintilă Mihăilescu oferă publicului câteva zeci de articole din producția sa publicistică a ultimilor ani, strânse în volum sub titlul unui text apărut inițial în „Dilema veche” (8 iunie 2017), *Etnogeneză și țuică*. Marca stilistică este inconfundabilă. Insolitul nu este însă doar al scriiturii, ci deseori și al perspectivei în care se așază autorul-observator.

Structura lucrării este înșelător „clasică”: o introducere, patru capitole tratând despre *Actualitatea trecutului*, *Prezentul continuu*, *Conflictul generațiilor*, deci conflictul *între trecut și prezent* și *Dilemele viitorului*, apoi o scurtă încheiere. Nimic n-ar predispuce un eventual cititor neavizat la a-și plasa așteptările de lectură în altă zonă decât aceea a unei socio-antropologii mai degradă științifice. Totuși, pe cât de neutre sunt titlurile capitolelor, pe atât de incitante sunt cele ale articolelor ce le compun: *Emoticoane istorice*, *Sentimentul românesc al prispei*. *O feerie de primăvară*, *Dereticatul zen al șoșetelor*, *Freud și hârtia igienică*, *Viagra roz și biopolitică*, *Un corp office*, *măsura middle class*, *vă rog!*, *Curiosity gap*, *Farmecul pierdut al suferinței*, *Politica resentimentului*, *Teleor men*, *Timpul micilor narațiuni* – ca să cităm doar câteva. În spatele denumirilor *catchy* stau preocupări personale mai vechi ale autorului, teme îndelung cultivate, cum ar fi timpul și corporalitatea, etnografia cotidianului, identitatea națională și avatarurile ei. Din acest motiv, cartea are unitate substanțială, în ciuda structurii compozite.

După cum avertizează titlul, etnocentrismul, cu pleiada sa de controverse privind „celula românească”, va fi contrabalansat printr-o perspectivă iconoclastă, căci etnogeneza românească va fi înfățișată în paginile cărții lui Vintilă Mihăilescu nu în marile drapaje istorice și simbolice cu care ne-am obișnuit, ci privită prin lentila cotidianului celui mai modest și rezilient, reprezentat aici de viciile „naționale”, al căror aport civilizațional nu poate fi negat: „Vreți să înțelegeți istoria zbuciumată, la răscruce de drumuri și imperii, a neamului nostru? Ei bine, nimic mai simplu: geografia istorică a băuturii noastre naționale stă mărturie în acest sens. [...] Ca în atâtea alte domenii, pe teritoriul nostru s-a purtat timp de secole și o luptă aprigă de cucerire alcoolică” (p. 7). Uzând de etimologiile denominativelor din câmpul semantic al termenului *țuică* (singurul căruia nu i s-a stabilit etimonul), autorul sparge imaginea presupusei noastre unități etnice, subliniind multiplicitatea, fragmentarismul, diversitatea ș.a. Este ceea ce fac, de altfel, toți antropologii și *noii istorici*. Cercetătorul își situează demersul într-o anume perspectivă, conform cu care își alege scara de referință; cu privire la acele „jocuri ale scărilor” despre care vorbea și Jacques Revel, Paul Ricœur constata că „atunci când se schimbă scara, nu mai sunt valabile aceleași înlănțuiri [explicative], ci niște conexiuni rămase neobservate la scara macroistorică”, întrucât „lipsa de comensurabilitate a dimensiunilor este specifică noțiunii de scară folosită în istorie. Schimbând scara, nu vedem aceleași lucruri în mai mare sau în mai mic, [...] vedem lucruri diferite”. Așa procedează și Vintilă Mihăilescu: pune deoparte (fără s-o uite complet, totuși) scara macroistorică/sociologică și o preferă pe cea a

microistoriei/a antropologiei cotidianului. Neam, popor, națiune, stat sunt noțiuni evident incompatibile cu „privirea apropiată” a antropologului, care le va deconstrui fără menajamente în texte precum *Statul..., și Poporul, Este românul „paternalist”?, Epocalismul interbelic, Emoticoane istorice, Viitorul unui prezent*. Astfel, referindu-se la „epocalismul interbelic, o ipostază paradigmatică a excepționalismului românesc” (p. 49), autorul se întreabă „care este condiția de posibilitate a acestei structuri narative mitologizante? Mai simplu spus, de ce discursul public românesc alunecă predilect din istorie în mit?” (*ibidem*). Răspunsurile pe care și le dă la aceste întrebări, precum și la altele conexe, provin din analiza mecanismelor tradiției și oralityții, mult mai active în plan social, aproape indiferent de nivelul de educație la care ne-am raporta, decât mecanismele raționalității. În alt loc, autorul subliniază dificultatea de a se fi construit un „stat modern” (dezideratul prim al secolului al XIX-lea) pornind de la datele factuale ale unei civilizații tradiționale multietnice și, considerând că „greșea” a fost reușită, laudă personalitățile istorice care au creat statul național unitar român. Cu toate acestea, ca la orice greșă, succesul a fost parțial, în sensul că vechiul trunchi „sălbatic” lăstărește pe sub ea, generând la nesfârșit noi forme iraționale ale vieții sociale: „mitul, folosit justițiar, continuă să boicoteze istoria” (p. 51), „e țara plină de țări” (p. 29), „România ar putea fi caracterizată ca o societate în care spațiile și distanțele dintre ele se măsoară în timp: suntem călare pe mai multe decenii, uneori chiar secole” (*ibidem*), „românilor li se poate reproșa, eventual, modul [subl. a.] în care visează, care ține mai mult de mistică electorală decât de opțiune politică” (p. 39), „neînțeleasă, propria istorie se chircește într-o veșnic neîmpăcată memorie socială, care se reproduce oral (mediatic) din vorbă-n vorbă și din scandal în scandal” (p. 51 – cu mențiunea că aici nu putem rezona cu autorul, întrucât memoria socială, transmisă, într-adevăr, pe alte căi decât cele științific documentate, este, la rândul ei, un document, prețuit cu atât mai mult cu cât oferă informații complementare celor pe care le-au creat și înmagazinat, le-au transmis intergenerațional și actualmente le rechestionează din varii perspective istoricii de profesie).

O altă direcție majoră a cărții este cercetarea intimității. În siajul lui Constantin Noica, autorul se referă la cultura lui *întru*, în același timp manieră și substanță a locuirii noastre în lume. Vintilă Mihăilescu urmărește cu ochiul antropologului sentimentul de a fi *acasă*, semnificația sa socială, modurile în care ne construim spațiul intim, interacțiunile noastre cu obiectele ș.a. *Acasă. Senzații și sentimente, Dereticatul zen al șoșetelor și Pachetul de acasă* sunt unele dintre cele mai reușite texte din volum. Primul dintre ele conturează, în marginea unui studiu sociologic realizat la comanda firmei IKEA, diferențele între răspunsurile bucureștenilor și ale locuitorilor din alte douăsprezece mari orașe ale lumii la un chestionar vizând intimitatea și locuirea: *acasă* înseamnă în mod ideal pentru bucureșteni un spațiu protector, în care solidaritatea relațională acționează ca un ecran pus în fața amenințărilor lumii (p. 61), dar și un spațiu privat care aparține insului tocmai în măsura în care acesta îl îngrijește – „*acasă* este legat de îngrijirea casei, căci ceea ce îngrijești devine al tău” (p. 62). În cel de-al doilea text din seria menționată, autorul își analizează spațiul propriei locuințe, concluzionând că „o casă este un peisaj aluvionar al istoriei personale” (p. 65); vorbind despre „obiecte sentimentale/emoționale”, în linia teoriilor filosofului francez Bruno Latour despre *obiecte-subiect* sau *cvasi-obiecte*, hibrizi ontologici – nici ființe propriu-zise, nici obiecte propriu-zise, ci obiecte vii –, Vintilă Mihăilescu schițează o teorie a atașamentului, pe care ultimul dintre textele menționate o desfășoară magistral în analiza așa-numitului „pachet de acasă”, un obicei născut din sărăcie, devenit practică generalizată în vremea comunismului, dar rămas în vigoare până astăzi chiar dacă nicio nevoie materială nu-l mai justifică; justificarea, însă, provine dintr-o sumă de nevoi psihologice profunde vizând ocrotirea, apartenența și un anume transfer identitar: „pachetul de acasă este un soi de insurtecție subterană a domesticului în luptă cu înstrăinarea” (p. 69), „zacusca nu este de piață, nu este nici măcar «ca la bunica» sau «ca la mama acasă», este *de la* mama. Este mama...” (*ibidem*), „pachetul de acasă este, de fapt, un fenomen «psihanalitic», prin care se dă lupta pierdută dinainte dintre nevoia de alăptare perpetuă și cerința de înțarcare definitivă” (*ibidem*).

Cercetarea corporalității este o altă direcție prezentă în paginile de față. Autorul este un specialist al istoriei și antropologiei corporalității. Din această postură, își permite să jongleze cu fragmentul, cu sugestia, cu detururile ludice, urmărind totuși fără întrerupere o idee fundamentală:

corpul nostru este într-o mult mai mare măsură o percepție culturală decât un dat biologic: „corpul este și rămâne o *sociogonie* [subl. a.], o metonimie în-corporată a relațiilor sociale” (p. 88). Tocmai întrucât avem standarde culturale (diferite, desigur, de la caz la caz) cu privire la cum trebuie să arate un corp frumos/sănătos/normal, când ne raportăm la această proiecție ne regăsim adesea în culpa pe care Vintilă Mihăilescu a numit-o „BD, *body disfunction*”, „o maladie generică tratată prin «detoxifiere» și «*body building*»” (p. 80). Cel mai relevant în această linie ni se pare textul *Un corp office, măsura middle class, vă rog!*, în care autorul trece în revistă modelele fizice și rețetele de succes la care aspirăm, valori ale aparenței – dar nu mai puțin relevante social, prin aceasta – pe care le încorporăm, le imităm, le simulăm sau la care tânjim în secret pretinzându-ne desprinși de atare futilități. Dezvoltarea de sine, curiozitatea, plictisul, problema (post)adevărurilor, diferențele între comunitate și colectivitate, alienarea insului prin înlocuirea interacțiunilor reale cu cele virtuale (*Farmecul pierdut al suferinței* este, de asemenea, un text dintre cele mai reușite), longevitatea cu sau fără calitate a vieții, relațiile între părinți și copii sunt alte subiecte tratate de autor în pagini care se citesc cu folos și cu plăcere.

Dacă am întocmi și un top negativ al preferințelor, ultima parte – *Dilemele viitorului* – și câteva texte de interes punctual precum *Cu România la dentist* sau *Ce ne mână pe noi în luptă* s-ar număra printre acestea. Chiar și așa, *Mandeville, Mr. Proper și corupția*, din ultima parte a cărții, rămâne un text foarte bun (în ciuda titlului excesiv publicistic), întrucât pune cu subtilitate problema unei corupții conaturale, inevitabile, pe care ar trebui mai degrabă să învățăm s-o gestionăm decât s-o negăm; de asemenea, *Coaliția piticilor* este o interesantă încercare de hermeneutică a eșecurilor din societate, atribuite mai mult incompetenței decât corupției sau relei-voințe. O notă gravă, de asumare profundă, răsună în textul *Calea românească spre liberalism*, manifest pentru valorile societății civile și ale democrației participative. Implicarea autorului se face simțită și în pasiunea cu care argumentează în favoarea *noului val* al istoricilor, cineaștilor și antropologilor mai tineri, redescoperitori ai „României reale”, pe care o preferă miturilor patriotarde. Un text precum *Naționalism, patriotism, cosmopolitism* ar fi avut de câștigat, credem, dacă ar fi fost mai extins ca spațiu tipografic: procentele și statisticile invocate au o mare relevanță practică, mai ales că datele coroborate ale sondajului sociologic „România – naționalism versus cosmopolitism” sunt reciproc contradictorii, ilogice, la limită chiar absurde, ceea ce ar fi făcut cu atât mai necesară o analiză pe larg a lor.

Cu un *Epilog sau epitafor?* referitor la perenitatea arhitecturii sociale actuale, confruntată cu hiperrealitățile create de valul digital (printre care, de pildă, „națiunile digitale” pe cale să-și ceară recunoașterea oficială), antropologul închide circular reflecțiile însumate în paginile cărții: „Despre ce vorbim deci, despre ce mai pot vorbi eu? Singurul gest rațional la care am putut să mai apelez a fost să zâmbesc vag și să mă duc să beau o *juică bătrână...*” (p. 205).

Vintilă Mihăilescu nu are nevoie de recomandări spre a fi citit. Prezentele rânduri nu se vor, așadar, o recomandare de lectură, ci doar un semn al unei lecturi personale, care își recunoaște subiectivitatea și își mărturisește încântarea pricinuită de text.

Astrid Cambose

Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”
al Academiei Române
Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

„Revue de linguistique romane”, nr. 329–330, t. 83, janvier–juin 2019, 320 p.

„Razze latine non esistono: ... esiste la latinità” – formulă atribuită lui G.I. Ascoli, care pare să îi aparțină de fapt lui P. Savj-Lopez (*Le origini neolatine*, Milano, Ulrico Hoepli, 1920, p. 94) – este nu întâmplător motoul revistei „Revue de linguistique romane” (emanație a Societății de Lingvistică Romanică), întrucât condensează magistral o realitate care fundamentează fiecare tom al acestei prestigioase publicații. Un fel de... unitate (latină) în diversitate (romanică), unde ideea de unitate este

net superioară ca importanță. Relevante sunt însă, așa cum ne-o demonstrează și tomul de față (prima fasciculă a revistei pe anul 2019), și nuanțele care constituie diferența specifică: formele de manifestare a variabilității lingvistice în continuumul romanic, după o multitudine de parametri – în primul rând diacronic și diatopic, dar și, în mod sporadic, diastratic sau diasexual.

Dacă partea cea mai consistentă a tomului este ocupată de o serie de cercetări de morfologie (istorică, dialectală etc.), cărora i se alocă aproximativ jumătate din paginile numărului 1/2019, și alte paliere ale limbii, precum fonetica (și fonologia) și lexicologia, sunt reprezentate, uneori în abordări complexe, multidimensionale.

Asfel, Marcello Barbato, de la Universitatea „L’Orientale” din Napoli, dedică grupului lingvistic iberoromanic un studiu de fonologie diacronică (*Metafonía, palatalización y monoftongación en iberorromance primitivo*, p. 5–21) ce propune cronologia relativă a unor schimbări fonologice care, în pofida absenței (unanim acceptate) a unei unități genetice iberoromanice, s-au produs paralel în toate varietățile peninsulare. Este vorba despre fenomene mai vechi, din seria metafoniei, palatalizării și monoftongării, prin a căror analiză comparativă, conducând la concluzia conexiunii între ele și, în general, între faptele vocalice și consonantice, autorul ajunge la stabilirea unei succesiuni temporale relative, dar și la circumscrierea acestor procese unor intervale istorice precise (unele dintre ele datează din perioada vizigotă, altele chiar din epoca imperială).

În articolul de morfonologie intitulat *Los clíticos de primera y segunda persona del plural* (p. 23–75), Andrés Enrique-Arias (Universitatea din Insulele Baleare) trece în revistă paradigmele persoanei întâi și a doua plural ale pronumelui personal în ariile investigate, excerptând material factual din atlasele lingvistice și monografiile consacrate spaniolei rurale și varietăților romanice învecinate. Concluzia este că proiecția geografică destul de netă a faptelor de limbă vizate (combinații de forme; alternanțe morfonologice; utilizarea lui *se* la persoana a doua plural etc., toate acestea bucurându-se de o cartografiere pe cât de precisă, pe atât de elocventă) ilustrează două sisteme diferite: unul în care coexistă *vos* sau *tos* împreună cu *mos*, ca rezultat al analogiei cu alte pronume, și un altul, mai inovator, care prezintă *sos* și *los* în loc de *os*, consecință a unei epenteze consonantice menite să evite, în fonetica sintactică, hiatul, în cazul în care pronumele este precedat de un segment vocalic.

La filiation diachronique des emplois prédéterminatifs gramaticalisés de plein (p. 77–117) tratează despre valorile gramaticale ale fr. *plein* în combinație cu cuvinte din diverse clase morfologice, în contexte în care acesta îndeplinește funcția de predeterminativ. Abordarea, diacronică și comparativă (sunt analizate paralel două construcții aflate în concurență), morfosintactică și semantică, beneficiază de prelucrări statistice și înglobează o serie de variabile, între care topica și determinarea. Istoria acestor construcții dovedindu-se a fi mai complicată decât lasă de bănuț lucrările de referință anterioare, autorii, Goran Van Cauwenberghe și Peter Lauwers (de la Universitatea din Gent), gestionează prin tipologizări și analize subtile, după mai mulți parametri, această realitate complexă, care se sustrage oricărei tentative de includere într-o clasă de cuvinte, întrucât rămâne un caz unic în sistemul actual al limbii franceze.

Pornind de la o ipoteză din sfera conceptualizărilor spațiale, conform căreia sistemul deictic spațial ar ilustra măcar într-o oarecare măsură arealul în care se dezvoltă un anumit idiom (teorie care a dat naștere unui număr important de studii, cu aplicații preponderent pentru zona alpină), Aline Pons (Universitatea din Torino) se ocupă de *Les adverbos de lieu en occitan cisalpin* (p. 119–136) și realizează sistematizări tipologice atât pentru adverbele de loc „orizontale” (structurate, după criteriul persoanei și după cel al distanței, în modele formate din trei sau patru elemente), cât și pentru cele „verticale” (organizate în trei serii distincte, în funcție de direcție – pe axa gravitațională sau pe cea a altitudinii). Cercetarea inventarului substanțial de referințe spațiale pentru aria lingvistică menționată îi permite autoarei ca, prin compararea acestui sistem deictic cu altele similare (aparținând tot zonei alpine), să identifice similitudinile și elemente specifice.

Miriam Bouzouita și Enrique Pato, de la Universitatea din Gent, respectiv de la cea din Montreal (*Antes había(n) pozos en el pueblo: la pluralización del verbo haber existencial en español rural europeo*, p. 137–165), studiază, sub aspectul variației dialectale, verbul *haber* cu sens existențial

(mai cunoscut sub denumirea de „impersonal” sau „unipersonal”), căruia i s-a forjat un plural (vezi „pluralizarea” din titlu) în spaniola rurală europeană, considerată în premieră în mod extensiv, prin includerea în acest concept nu doar a spaniolei peninsulare, cât și a zonelor insulare. Fenomenul, din gama hipercorectitudinii, constă într-un acord de tip semantic (nu gramatical), realizat practic prin extinderea analogică a mărcilor de plural dinspre obiectul direct (receptat eronat ca subiect) spre verbul predicat, construcția rezultată substituind complementul cu subiectul gramatical. Cercetarea, preponderent cantitativă, ilustrează prin interpretări statistice diverse distribuția (desigur) neuniformă a acestui tip de construcție în funcție de variabile extralingvistice precum aria geografică, genul informatorului sau condiția de bilingvism. Perspectiva se complică și mai mult prin introducerea în ecuație a factorilor intralingvistici, ceea ce determină o variație (întotdeauna anticipabilă, uneori chiar semnificativă statistic) în procentul de actualizare a pluralizării: forma verbală (simplă, compusă, perifrastică), timpul și modul verbului, caracterul [+uman] sau [-uman] al nucleului grupului nominal.

Secțiunea dedicată studiilor și articolelor se încheie cu o interesantă notă etimologică (Peter Nahon, *L'étymologie de fr. (argot) pègre*, p. 167–173), care, după ce clarifică istoria cuvântului în limba franceză, oferind și contextele celor mai vechi atestări (prima identificată de Peter Nahon apare la scriitorul iluminist Louis-Sébastien Mercier, în anul 1799), propune ca etimon (indirect, prin intermediul limbii idiș) cuvântul ebraic *pēghēr*. Demersul respectă principiul etimologic conform căruia postularea unui împrumut trebuie să se întemeieze pe demonstrația că, filologic și istoric, canalul de pătrundere (și situația de contact care îl face posibil) este atestat sau plauzibil și se completează oportun cu o analiză globală a familiei lexicale a fr. arg. *pègre*, prin identificarea lexemelor înrudite, definirea sensurilor acestora (care conțin în mod firesc o serie de seme comune) și repertorierea diverselor forme și variante.

Recenziile, care ocupă mai bine de 100 de pagini (p. 175–285), semnaleză, într-un spirit obiectiv, ponderat și realist, noi apariții editoriale notabile din aria filologiei romanice în sens larg, de la lucrările consacrate României (Michele Lopocar, *Gender from Latin to Romance. History, Geography, Typology*, Oxford, Oxford University Press, 2018, XXIV+390 p., semnalare aparținând lui Marco Maggiore) la contribuțiile având ca subiect una sau alta dintre limbile romanice luate global (sarda: Eduardo Blasco Ferrer, Peter Koch, Daniela Marzo (ed.), *Manuale din Linguistica Sarda*, Berlin/Boston, De Gruyter, 2017, XV+773 p., recenzie semnată de Shigeaki Sugeta; italiana: Lorenzo Filipponio, Christian Seidl (a cura di), *Le lingue d'Italia e le altre. Contatti, sostratti e superstrate nella storia linguistica della Penisola*, Milano, Franco Angeli, 2015, 282 p., recenzie de Maurizio Dardano) sau tratând anumite aspecte particulare ale acestora – micro sisteme lingvistice, variația diatopică, monumente vechi de limbă și ediții de text vechi etc. (Cristina Florescu (ed.), *Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice (științific versus popular)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, 712 p. + CD-Rom, prezentată de Joan Fontana i Tous; Jean Sibille, *Description de l'occitan parlé à Sénaillac-Lauzès (Lot) et dans les communes voisines*, Limoges, Lambert-Lucas, 2015, 330 p., recenzie de Marc-Olivier Hinzelin; Anna Radaelli (ed.), *Il Libro de Barlam et de Jasaphat e la sua tradizione nella Provenza angioina del XIV secolo*, Roma, Viella, 2016, 316 p., semnalată de Fabio Zinelli ș.a.), la care se adaugă titluri din domeniul lingvisticii contrastive și comparate sau al limbilor în contact (spre exemplu, Sònia Martínez Tortajada, *Contacto de lenguas y pueblos: el español y el alemán en la Austria de los siglos XVI y XVII*, Kassel, Reichenberger, 2017, XXVIII, 286 p., recenziată de Santiago Del Rey Quesada) etc.

Similar recenziilor prin exigența științifică al cărei rezultat este, dar diferind sub aspectul spațiului fizic alocat subiectului (aici, mult extins), textul *Une nouvelle édition du Jouvencel. Point de vue d'un philologue* (p. 287–305) din secțiunea subsecventă („Mise en relief”) aduce în atenția publicului specializat o nouă ediție a scrierii medievale *Le Jouvencel* a lui Jean de Bueil (1466). Ediția anunțată în titlu (Jean de Bueil, *Le Jouvencel*, suivi du *Commentaire* de Guillaume Tringant, édition critique par Michelle Szkilnik, Paris, Champion, 2018, 756 p.) îi aparține lui Michelle Szkilnik, specialistă în literatură franceză medievală, iar cel care o semnaleză este reputatul filolog Gilles Roques, unul dintre foștii directori editoriali ai publicației „Revue de linguistique romane”, în

prezent membru în comitetul de redacție. La capătul a 18 pagini dense de analiză aplicată, concluzia (a cărei relativă severitate este atenuată într-o oarecare măsură de însuși faptul că emană, măcar parțial, dintr-o diferență de perspectivă științifică), este clară: deși, împotriva intențiilor autoarei, nu este „cu adevărat o ediție critică”, întrucât alegerea între variante, glosarul, studiul lingvistic etc. „nu sunt pe deplin satisfăcătoare”, contribuția profesoarei de la Sorbonne Nouvelle – Paris 3 este superioară ediției precedente și constituie „un aport incontestabil la cunoașterea limbii” operei editate.

Două necrologuri, dedicate lui Marc Wilmet (fost profesor la Université libre de Bruxelles și la Vrije Universiteit Brussel; fost președinte al Societății de Lingvistică Romanică), al cărui profil uman și științific este prezentat de Robert Martin, respectiv lui Jens Lüdtke (romanist; unul dintre membrii echipei de lingviști de la Tübingen aflate sub tutela științifică a lui Eugeniu Coșeriu; fost profesor la Universitățile din Bonn, Berlin și Heidelberg), evocat de Rudolf Windisch, completează volumul de față, care se încheie cu rezumatele textelor constituind substanța acestuia.

„Revue de linguistique romane” rămâne, prin tomul cu numărul 83 – dens, de un nivel calitativ înalt și o bogăție tematică și metodologică remarcabilă – o lectură profitabilă și captivantă, onorându-și tradiția cvasiseculară.

Luminița Botoșineanu
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”
al Academiei Române
Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România